

ΠΡΟΙΚΑ : ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ Ή ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ *

της Α. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου

Είναι γνωστό, ότι το Σχέδιο της Έπιτροπής Γαζή για την τροποποίηση του Οικογενειακού Δικαίου καταργεί την προίκα. Κι όμως δεν είναι λίγοι οι θαυμαστές και υπερασπιστές της και σήμερα. Ακόμη κι απ' αυτούς που την «καταδικάζουν» ως αντισυνταγματική και εξαιρεπιπτεία, υπάρχουν μερικοί που με δακρύβρεκτα λόγια απαγγέλλουν την καταδίκη της. Κι άλλοι προσπαθούν να δημιουργήσουν κάποιο παρηγορητικό υποκατάστατό της για να καλυφθεί το «δυσαναπλήρωτο κενό» που θ' αφήσει η μακαρίτισσα (αν γίνει ποτέ μακαρίτισσα)...

Αυτή η στάση — απόρροια ριζωμένων παλιών στερεότυπων — με κάνει να πιστεύω ότι μιιά συνοπτική εξέταση του θέματος για το ευρύτερο κοινό δεν είναι άσκοπη.

Πρώτ' από όλα σωστό είναι να δοϋμε πόσο ο θεσμός αυτός είναι ζωντανός στη σύγχρονη έλληνική κοινωνία και πρό παντός προς τα που βάνει ή φυσική ροπή του; Προς φούντωμα ή προς εξαφάνιση;

Ύστερα θά δοϋμε αν είναι πραγματικά ένας θεσμός άνισος και αντισυνταγματικός. Κι αν είναι τέτοιος, πώς πρέπει να θεραπευθεί το πράγμα; Γιατί ή άνισότητα ενός θεσμού που εφαρμόζεται μόνο για το ένα φύλο μπορεί να θεραπευθεί με δύο τρόπους: είτε με την επέκτασή του και στο άλλο (αν είναι κοινωνικά ώφέλιμος) είτε με την εξαλειψή του (αν είναι κοινωνικά επίζημιος). Ή προίκα τί είναι; Χρήσιμη ή βλαβερή κοινωνικά;

Τέλος, στην περίπτωση που καταλήξουμε ότι είναι κοινωνικά βλαβερή και την εξαφανίσουμε γι' αυτό, μήπως πρέπει να μπει κάτι άλλο στη θέση της που να καλύπτει σχετικές κοινωνικές ανάγκες; Και τί;

Τελευταία έγινε μιιά έμπεριστατωμένη έρευνα του ΕΚΚΕ για το κατά πόσο ή προίκα είναι θεσμός ριζωμένος και ζωντανός ακόμη στην κοινωνία μας. Σχετικό άρθρο, μάλιστα, της κ. Άλατοπούλου - Συμεωνίδου, που παρουσιάζει τα πορίσματα της έρευνητικής ομάδας, δημοσιεύτηκε και στο «Βήμα» της Κυριακής 26 Οκτωβρίου. 1980.

Το συμπέρασμα είναι ότι ή προίκα τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα δε από το 1973 σημειώνει, μιιά άνοδική πορεία, τέτοια, μάλιστα, που κάνει τον καθηγητή κ. Άνδρέα Γαζή να εκπλήσσεται για «το φαινόμενο του μεγάλου άριθμού των έπισήμων προικών» — επί του συνολικού άριθμού γάμων σ' όλη την Ελλάδα είχαν προικοσύμφωνα το 1956 τα 16,8% και το 1974 τα 24,8% — και να συμπεραίνει ότι ο θεσμός αυτός είναι ζωντανός, πράγμα που εξηγείται «άφ' ενός από τη μακράιωνα έλληνική συνήθεια της προικίσεως των θυγατέρων και άφ' έτέρου από τη θερμή στοργή των Έλλήνων γονέων». Προσθέτει, όμως,

στις εξηγήσεις αυτές και την «εϋνοική φορολογική μεταχείριση, που άνέρχεται στο μισό του φόρου ιδίως της κληρονομίας (Έπιθεώρηση Κοινωνικών Έρευνών, τ. 36 - 37, σ. 339).

Ή γνώμη μου, λοιπόν, είναι ότι ο τελευταίος αυτός λόγος είναι ο κύριος και ότι ή προίκα ήταν ένας θεσμός που έφθινε και βάνιζε προς εξαφάνιση, αλλά που οι νοσταλγοί της φρόντισαν να της παρατείνουν τεχνητά το βίο με διάφορα τονωτικά μέσα.

Άρχίζουμε με την ίδρυση, το 1956, του «Ταμείου προικοδοτήσεως άπόρων κορασίδων» και τις σχετικές τυμπανοκρουσίες ανά την Ελλάδα, που είχαν, βέβαια, κυρίως σκοπούς δημοκοπικούς αλλά που πρόβαλλαν και το θεσμό της προίκας από τους ίδιους τους βασιλιάδες. Προσθέτουμε τη διάταξη του Ένοικιοστασίου του 1952 κατά την όποια κατ' εξαίρεση έπιτρέπεται ιδιοκατοίκηση στα προικία άκίνητα. Και προχωρούμε στη νομοθετική μείωση των φορολογικών συντελεστών των προικίων άκινήτων, που με το Ν.Δ. 118/1973 (άρ. 56 παρ. 1) έφθασε στο μισό του φόρου κληρονομιών και δωρεών.

Έτσι, ο θεσμός αυτός, για τον όποιο έγραφαν ήδη το 1947 (Ν. Δίκαιο 1947, σ. 298 - 299) ή Άγνή Ρουσοπούλου ότι «πνέει τα λείσθια», και το περιοδικό «Νέον Δίκαιο» — όχι χωρίς λύπη — ότι «μετέπεσε εις την κατηγορίαν των νομικών άπολιθωμάτων, κατάλληλος να συγκινεί τους έρειπιοδίφας και των ιστορικών παραδόξεων τους έραστάς», άναστήθηκε. Και από 800 προικοσύμφωνα επί 10.000 γάμων έτησίως, που σημείωνε την ίδια έποχή ο συμβολαιογράφος κ. Μελανίτης, κατά τα στοιχεία της άρμόδιας Οικονομικής Έφορίας Άθηνών, δηλαδή ποσοστό 8%, φθάσαμε το 1974 σε ποσοστό 28,5% στην περιφέρεια της Πρωτεύουσας, όπως προκύπτει από την έρευνα του ΕΚΚΕ.

Άπό την προσωπική μας πείρα, όλοι μας ξέρουμε σήμερα πάμπολλες περιπτώσεις δήθεν προικών που δεν είναι πράγματι προϊκες, αλλά άποτελούν άπλως

κάλυψη κληρονομιάς ή δωρεάς με σκοπό καταβολής του μισού φόρου. Για παράδειγμα αναφέρω περίπτωση γνωστής μου δικηγόρου που ο πατέρας της λίγα χρόνια πριν πεθάνει την «προίκισε» με μεγάλο διαμέρισμα, είκοσι περίπου έτη μετά το γάμο της. Και ακόμη περίπτωση πολιτικού που στις σχετικές δηλώσεις περιουσιακής κατάστασης εμφανίζεται ότι έχει πάρει προίκα από τον πεθερό του ως τώρα τρεις φορές σε διάστημα περίπου δεκαετίας.

Έτσι το οικονομικό συμφέρον, που ξέρουμε πόσο πολύ επηρεάζει ιδιαίτερα τους Έλληνες, και όχι ή μακρά παράδοση, που είχε ενδιάμεσα ουσιαστικά διακοπεί, είναι η κύρια αιτία της τεχνητής αναζωπύρωσης του θεσμού αυτού. Γι' αυτό κυρίως έρχεται σε ποσοστό προικιών πρώτη ή 'Αθήνα, όπου η πληροφόρηση μεθόδων φοροδιαφυγής είναι ευχερέστερη. 'Αν ή κύρια αιτία ήταν ή παράδοση, θα έπρεπε οι έπαρχίες, τουλάχιστο οι εύπορες, να προηγούνται της 'Αθήνας.

Έξάλλου ή έξασθένηση της πραγματικής προίκας ως θεσμού είναι φυσική και εύλογη. Οι νέες γυναίκες ασχολούνται επαγγελματικά πολύ περισσότερο από άλλοτε. Έτσι μπορούν να συμβάλουν στα βάρη του γάμου όχι με την «προίκα» που τους δίνει ο πατέρας ή ο αδελφός τους, αλλά με την άμοιβη της επαγγελματικής εργασίας τους. 'Αλλωστε είναι και δύσκολο ν' απαιτήσουν σήμερα προικοδότηση από τους γονείς τους ιδίως τα κορίτσια των πόλεων, αφού οι γονείς, τις περισσότερες φορές, τους δίνουν πια την ευκαιρία να μορφωθούν όπως και οι γιοί τους. Αυτό συνάγεται κυρίως από το γεγονός ότι στο δημοτικό, στο γυμνάσιο και στο λύκειο τα αγόρια και τα κορίτσια είναι σχεδόν ίσαριθμα σ' όλη την Ελλάδα, και στα ΑΕΙ τα κορίτσια σήμερα αποτελούν πάνω από το 40% του όλου αριθμού των σπουδαστών.

Είναι αλήθεια ότι από τη στατιστική της ΕΣΥΕ των ετών 1961 και 1971 εμφανίζεται ότι ο αριθμός των εργαζομένων γυναικών μειώνεται αντί να αυξάνει. Τίποτε δεν είναι πιο επικίνδυνο από το να βγάζουμε βιαστικά συμπεράσματα από στατιστικούς αριθμούς. Αυτό σήμερα υπογραμμίζεται έντονα, ιδίως από τους κοινωνιολόγους έρευνητές των πολυπλοκότεων κοινωνικών φαινομένων, που είναι καρπός συνδυασμού αναρίθμητων παραγόντων και συγκυριών. 'Αν σ' αυτό προστεθεί το γεγονός ότι συχνά τα κριτήρια που οι διάφοροι έρευνητές - στατιστικολόγοι χρησιμοποιούν διαφέρουν και ακόμη ότι οι έρευνόμενοι συχνά κάνουν ανακριβείς δηλώσεις, θα κατανοήσουμε τη γνωστή ρήση διάσημου κοινωνιολόγου ότι τα ψέματα είναι τριών βαθμών: το απλό ψέμα, το ασύστολο ψέμα και ή στατιστική.

Γιατί, όμως, στη συγκεκριμένη περίπτωση, πιστεύουμε ότι οι στατιστικές των εργαζομένων γυναικών έπαληθεύουν

αυτή τη ρήση; Οι λόγοι είναι πολλαπλοί. 'Ανάμεσά τους αναφέρουμε:

Πρώτο, ότι ή ίδια ή Στατιστική 'Υπηρεσία έχει δηλώσει ότι άλλαξε κριτήρια καθορισμού των οικονομικά ενεργών προσώπων μεταξύ 1961 και 1971 (παράβαλε ΕΣΥΕ 'Αποτελέσματα 'Απογραφής 1961, Τ. ΙΙΙ, σ. VI και ΕΣΥΕ 'Αποτελέσματα 'Απογραφής 1971, Τ. ΙΙΙ, σ. XIV).

Δεύτερο, ότι με τη συνεχώς αυξανόμενη αστικοποίηση του αγροτικού πληθυσμού οι αγρότισσες που, σωστά, έφέροντο ως οικονομικά ενεργά άτομα έπαυσαν σε πολύ μεγάλο ποσοστό, να φέρονται ως τέτοια όταν ήρθαν στην πόλη. 'Οχι γιατί δεν εργάζονται πράγματι, αλλά γιατί κάνουν εργασίες που δεν δηλώνουν (ιδίως παραδουλεύτρες).

Τρίτο, γιατί στη στατιστική δεν περιλαμβάνεται ο σοβαρός αριθμός των νέων γυναικών που μετανάστευσαν, ενώ περιλαμβάνονται οι γριές που δεν εργάζονται πια.

Καθόλου, λοιπόν, δεν μπορούμε να στηριχθούμε στους αριθμούς αυτής της στατιστικής, ενώ όλοι ζούμε την πραγματικότητα, ότι ή νέα γενιά των γυναικών προσανατολίζεται έντονα προς επαγγελματική άπασχόληση και οικονομική ανεξαρτησία.

Συμπέρασμα: 'Η προίκα, που δεν έχει, βέβαια, ξεριζωθεί πλήρως, έβαινε προς εξαφάνιση. Και ή ροπή αυτή — φυσική και εύλογη, λόγω των σύγχρονων κοινωνικοοικονομικών συνθηκών που βγάζουν τη γυναίκα στην επαγγελματική δουλειά — θα συνεχιζόταν, αν ο νομοθέτης δεν ανέκοπτε τεχνητά την πορεία της αυτή. Και προ πάντως αν δεν φούσκωνε τους αριθμούς της δήθεν προίκας με κληρονομίες, δωρεές κ.λπ. που, άσχετα με την προίκα, μεταμφιέζονται σε προίκες για λόγους φοροδιαφυγής.

Είναι δυνατό, λοιπόν, ο σημερινός νομοθέτης να λάβει υπόψη του αυτή την τεχνητή κατάσταση και μάλιστα να συνεχίσει να την ενισχύει, προς διεθνή σκανδαλισμό σε βάρος μας; 'Εγώ νομίζω ότι ή απάντηση πρέπει να είναι άδισταχτα άρνητική, ιδίως αν ληφθεί υπόψη ότι ο θεσμός αυτός, σαφώς αντισυνταγματικός, είναι πια και κοινωνικά επίζημιος.

Η νομοδελική κατάργηση

Για την αντίθεση του θεσμού της προίκας, που μόνο ή γυναίκα προσφέρει, στο άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος, το οποίο καθιερώνει την ισότητα των φύλων, δεν ξέρω να υπάρχει αντίθετη γνώμη. 'Υπάρχουν όμως ακόμη μερικοί όπαδοί της κοινωνικής της χρησιμότητας.

'Η προίκα είχε ως δικαιολογητικό λόγο ότι αποτελεί το αντίβαρο στα βάρη του γάμου που ο άντρας μόνος σηκώνει. Σήμερα όμως στην ελληνική κοινωνία οι δυο σύζυγοι φέρουν κατά κανόνα από κοινού τα βάρη του γάμου.

Και ο αστικός μας κώδικας — ακολουθώντας όλους τους συγχρονισμένους ξένους κώδικες — θα υποχρεωθεί να το αναγνωρίσει και ρητά (όπως κάνει και το σχέδιο της 'Επιτροπής Γαζή). Έτσι, όμως, η προίκα χάνει το δικαιολογικό λόγο της ύπαρξής της, το κοινωνικό - ήθικό υπόβαθρό της.

Πέρα απ' αυτό, όμως, η προίκα μειώνει την προσωπικότητα της γυναίκας που γίνεται αντικείμενο παζαριού, ενισχύει τον έγωισμό των ανδρών τους οποίους όμως συγχρόνως εξευτελίζει (αφού εξαγοράζονται με την προίκα), καταντάει δε το θεσμό του γάμου υπόθεση οικονομικής συναλλαγής. Ήδη από τη γέννησή του το κορίτσι γίνεται το άγχος των γονέων και άρσενικών αδελφών του, επειδή είναι η συναλλαγματική, όπως λέγεται, που πρέπει να εξοφλήσουν. Έτσι από μικρό παιδί το κορίτσι είναι το μειωμένο παιδί της οικογένειας. Τέλος, η προίκα γίνεται αιτία εκβίασης των γονέων που κατά κανόνα είναι στοργικότεροι προς τα παιδιά παρά τα παιδιά προς αυτούς.

Εξάλλου, τα θεωρούμενα ως πλεονεκτήματα της προίκας κάθε άλλο παρά είναι τέτοια, κατά τη γνώμη μας. Ειδικότερα το αναπαλλοτρίωτο της προίκας που μερικοί θεωρούν ως εξασφάλιση της γυναίκας, εκτός που παρακάμπτεται στην πράξη εύκολα, αποτελεί μερική εξουδετέρωση των κινδύνων που αυτός ο θεσμός της προίκας γεννάει για τη γυναίκα δίνοντας τη διαχείριση στο σύζυγο, δηλαδή των κινδύνων καταχρήσεων από αυτόν.

Μερικοί συμφωνούν ότι σωστό είναι να καταργηθεί η προίκα για τα μειονεκτήματά της και ιδίως τον αντισυνταγματικό χαρακτήρα της. Φρονούν όμως ότι, επειδή στερεώνει στα πρώτα βήματά της την οικογένεια, θα αφήσει κάποιο κενό ή κατάργησή της. Γι' αυτό καλό θα ήταν να αντικατασταθεί με άλλον παρεμφερή θεσμό, την «οικογενειακή περιουσία». Αυτή είναι, ουσιαστικά, προίκα με δυο διαφορές: ότι θα έχουν δικαίωμα προίκισης από τους γονείς τους αγόρια και κορίτσια και ότι τη διαχείριση θα έχει εκείνος υπέρ του οποίου συνιστάται, αγόρι ή κορίτσι. Η οικογενειακή αυτή περιουσία θα είναι αναπαλλοτρίωτη και ακατάσχετη.

Νομίζω ότι κι ο θεσμός αυτός πρέπει να αποκλειστεί γιατί ενισχύει ακόμη περισσότερο τη μορφή του γάμου ως οικονομικής συναλλαγής. Όσο για το αναπαλλοτρίωτο, σ' αυτή την περίπτωση, που διαχειριστής είναι ο ίδιος ο κύριος της οικογενειακής περιουσίας, δεν έχει λόγο ύπαρξης (αντίθετα με την προίκα της γυναίκας που τη διαχειρίζεται άλλος, ο άντρας).

Το αναπαλλοτρίωτο της «οικογενειακής περιουσίας» θα υποδήλωνε έλλειψη εμπιστοσύνης στον προικοδοτούμενο, πράγμα προσβλητικό που συγχρόνως ενισχύει την ανωριμότητα των νέων, ιδίως σε συνδυασμό με την παροχή έτοιμης περιουσίας. Όσο για το ακατάσχετο, αυτό δημιουρ-

γει ανισότητα μεταχείρισης μεταξύ εγγάμων και αγάμων. Κυρίως όμως δημιουργεί απαράδεκτη και σαφώς αντισυνταγματική ανισότητα μεταξύ ζευγαριών ευπόρων, που προικίστηκαν με «οικογενειακή περιουσία» και ζευγαριών που δεν προικίστηκαν, αλλά ξεκίνησαν το χτίσιμο της οικογένειας μόνο με την εργασία τους. Οι τελευταίοι θα μπορούν να ιδούν κατασχεμένο το προϊόν του μόχθου τους, ενώ οι πρώτοι, έστω και άστωι και άνικανοι, θα μπορούν να αισθάνονται ασφαλείς με τη δωρεάν και άκοπα αποκτημένα «οικογενειακή περιουσία» οποιοδήποτε ύψους. Άλλά και οι δανειστές των προικισμένων πλούσιων ζευγαριών θα είναι σε πολύ δυσμενέστερη μοίρα από τους δανειστές του αυτοδημιούργητου ζεύγους.

Η προνομιακή αυτή και αντιδημοκρατική υπερπροστασία σε τελευταία ανάλυση βλάπτει και τους ίδιους τους νέους, που πρέπει να συνηθίσουν να στέκονται στα δικά τους πόδια.

Η «οικογενειακή περιουσία» εφαρμόστηκε μόνο στην Ίταλία, όπου απέτυχε στην πράξη.

Ο Α.Κ. περιέχει ήδη διάταξη, το άρθρο 1499, που καλύπτει τις σχετικές κοινωνικές ανάγκες, αφού τροποποιηθεί ελαφρά ή διατύπωσή του.

Το άρθρο αυτό καλύπτει με ευνοϊκή μεταχείριση μικρού ή μέτριου ύψους παροχές των γονιών στους γιους ή στις θυγατέρες τους για την οικονομική ή επαγγελματική αποκατάστασή τους. Αντί της προίκισης, που επίσης αναφέρει η διάταξη αυτή, πρέπει να αναγραφεί η οικογενειακή αυτοτέλεια. Έτσι οι γονείς θα μπορούν να χορηγούν στο γιο ή στην κόρη τους, με ευνοϊκούς φορολογικούς όρους, τα έξοδα για την εγκατάσταση του γραφείου ή του μαγαζιού ή του σπιτιού τους, χωρίς αναπαλλοτρίωτο και ακατάσχετο και χωρίς δικαίωμα διεκδίκησης από τα παιδιά τέτοιων παροχών.

Αυτός είναι ο μόνος χειρισμός που δεν δημιουργεί ανισότητες μεταξύ ανδρών και γυναικών ούτε πρόσθετα πρόνομια υπέρ των πλουσίων και ακόμα, που έναρμονίζεται με το αληθινό συμφέρον των παιδιών, της οικογένειας και της κοινωνίας.

Κανείς, βέβαια, δεν πιστεύει ότι δεν θα βρεθούν τρόποι καταστρατήγησης της νομοθετικής κατάργησης της προίκας. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι επειδή οι Έλληνες έφευρίσκουν τρόπους καταστρατήγησης, ο νομοθέτης δεν οφείλει να νομοθετεί, σε κάθε περίπτωση, το κοινωνικά χρήσιμο, το σωστό και το σύμφωνο με το Σύνταγμα. Ακόμη, δεν πρέπει να παραβλέπουμε και το σημαντικό παιδαγωγικό ρόλο του νόμου, ιδίως όταν πρόκειται για νομοθετήματα που περιέχουν και επιβάλλουν πρότυπα βασικής στάσης, όπως το οικογενειακό δίκαιο. Ούτε πρέπει να μάς διαφύγει

Προίκα: Κατάργηση ή μεταμόρφωση

ΣΥΝΕΧΕΙΑ από τη σελίδα 20

— Όπως και στην αρχή του άρθρου μας διαπιστώσαμε — πόσο μεγάλη επιρροή μπορεί να έχει ο ευνουκρατισμός ή ο δυσμενής χειρισμός ενός θεσμού από το νόμο για την επιβίωση ή την εξαφάνισή του. Σήμερα, αν πιστεύουμε

στην ισοτιμία των ανθρώπων ασχέτως φύλου, αν θέλουμε να ενισχύσουμε ουσιαστικά τον κλονιζόμενο θεσμό της οικογένειας, έχουμε καθήκον να καταργήσουμε την προίκα. Και να αρνηθούμε να βάλουμε στη θέση της υποκατάστατα που ουσιαστικά θα συνεχίσουν, με άλλη μορφή, το βίο της.

—* Το άρθρο αυτό δημοσιεύτηκε στην επιφυλλίδα του «ΒΗΜΑΤΟΣ» στις 4.11.1980.